

СВЕТ ИЗ ДРУГОГ УГЛА ¹

Неколико пута у животу ми се десило да док нешто читам, већ то препознајем, али то није знање које долази споља, него снажно „да“ које чучи у мени и чека на речи.

Одрасла сам у атеистичкој породици, која на вероисповедање гледа као на егзотичну митологију, али с поштовањем, јер је оно израз људских жудњи, патњи и чежњи. Било ми је шест година кад је моја тетка, искористивши одсуство мојих родитеља, на брзину организовала крштење. По завршеном обреду, уз кафу и разговор, седеле смо са свештеником у парохијском дому. Сећам се да сам се досађивала.

Неколико година касније уследио је период детиње, садржински невероватно збркане и еклектичке религиозности која се, свеједно, снажно утиснула у моје виђење света. Лишена било какве спољне, ионако непотребне потпоре, сама сам себи била довољна. Из те фазе до данас ми је остало живо уверење да је религијски доживљај нешто веома приватно, па и интимно, као секс.

Након те фазе дошло је време агресивног бунта против свега што је затечено, одевено у догме и структуре. Психологија је за мене била тајанствена наука, трагање за одговорима на истински важна питања: ко сам, зашто сам таква каква јесам, шта то значи „ја“ и шта значи „други“? Свет ми се тада чинио страшним, одбојним, и рекла бих – лажним (1980–85), бедна фотокопија другог света. Ни данас нисам сигурна да ли је та рђавост долазила из мене или је заиста почивала у ондашњем свету.

Фасцинирали су ме бихевиоризам и социобиологија, касније сам заволела психолошку анализу, а онда сам открила Јунга. Чинило ми се да Јунг повезује две, по мени, суштинске ствари: с једне стране, поверење у искуство и интелект, а с друге, веру у снажну унутрашњу интуицију без које би живети живот личило на гутање комада осушеног хлеба. Необична Јунгова филозофија темељи се на повезивању два вида перцепције света, које сам сама одувек више схватала као противречне него одвојене. С једне стране је рационалистичко, објективно мишљење, узрочно-последично, емпиријско, речју: научно искуство, а с друге – целокупна нерационална, интуитивна, непроверена, дакле, субјективна, непоновљива и непреносива сфера, укратко: религијско искуство. И као што с противречностима обично бива, њихово спајање није једноставна мешавина, већ збир који ствара нов садржај, нов квалитет.

Савремена басма

Религијски доживљај често бива толико снажан, надмоћан, да изискује своје упризорење. Тражимо језик за нешто што је ванјезичке природе. Људи често прибегавају речнику вере, вероисповести у којој су одгојени. Ја нисам имала такав речник. Никад

¹ Интервју с Олгом Токарчук, *Тијодњик йовшехни*, 14. 10. 2019. (Прим. њрев.)

нисам припадала ниједној верској заједници на коју бих се ослонила. Оно о чему је Јунг писао било ми је разумљиво и блиско. И од мене није захтевало да се одричем интелекта, навике промишљања. Улазило је у везу и с оним што сам научила студирајући психологију, позивало се на моја прва искуства с пацијентима, пажљиво и с поштовањем обраћало се новима, који су у мом животу увек имали важно место. А сем тога није било „откачено“.

Религијски човек постала сам као одрасла особа, на своју руку испробавајући све могуће путеве. У тој сфери свог живота запажам одређену доследност, потребу која захтева да се поствари и задовољи. Јунг је говорио да је религијска потреба врста инстинкта.

Видим два Јунга. Један је млад, активан у свету, стваралачки, интелигентан, ерудита, инспиративан, одважан, проницљив, генијални психолог и психотерапеут. Други је, тридесет година касније – мудар. То је Јунг филозоф. Постоје такође две концепције Јунга: прва је необично компактна и проницљива научна концепција психолошког функционисања човека, а друга концепција је – филозофска.

Читајући Јунга често сам се сусретала с његовим декларацијама у којима је подвлачио да је научник, емпирист, и понекад сам имала утисак као да је желео да се оправда, као да је то требало да буде нека савремена басма, врста магијског јемства да је то што се говори истина. Како су се низала Јунгова дела, међутим, с тим протицањем времена и та басма о искључивости научно потврђеног као истинитог – постаје излишна. Позни Јунгови списи, као и његова аутобиографија уобличена кроз разговоре, показују да је пред крај живота покушао да скицира нешто што је више од научно-психолошке концепције.

Стварање бога

Пре свега, дакле, свесно и несвесно. У себи носимо два света. Један је тај који разумемо или бар покушавамо да разумемо. Овде стаје наш осећај идентитета, наше „ја“. То је свет речи, свет препуштен именовану, разликовању и вредновању.

Други свет је тешко дефинисати. За њега знамо зато што нам се оспољава у сликама, у новима, и понекад изван нас – у уметности, религији, у дубоким доживљајима, у синхроничним догађајима. Поједине зоне тог света заједничке су за све људе. Друге су заједничке за људе и животиње, чак и за биљке. Оба та света су међусобно противречна, али и остају једно. Можда ће ово бити ризично поређење, али за мене се та противречност у филозофији изражава као супротстављеност разума и вере.

Једини људски начин да се те противречности уједине јесте унутрашњи развој, који Јунг назива индивидуација. Индивидуација је спонтани и природни процес, потенцијално дат свакоме, процес који почива на синтези свесног и несвесног. Процес ширења свести, упознавања све удаљенијих подручја себе самог, када си у себи, а излазиш из онога што је индивидуално, лично и непоновљиво. Тако схваћен унутрашњи развој, по мени, увек има нечег заједничког с религијским искуством.

Религиозност је тражење поретка изван самог себе, ослобађање, у неку руку, од самог себе. Мислим да је супротност религиозности неуроza, то јест безнадежно и

болно умотавање у себе, у своје страхове, зебње, у фантазије „ја“. Неуроза је немогућност изласка из себе. Тамо где је индивидуализам, као поклонство „личности“ и прецењеној индивидуалној свести тријумфовао – онде се религиозност потискивала на маргине живота, сводећи се на секташке окршаје око „истинитог и Јединог Бога“ или на догматске препирке.

Постоји један болан парадокс по коме свест индивидуе о њеној засебности противречи религиозности – у човековом развоју ипак постоји тачка где тако схваћена индивидуалност мора бити подвргнута опиту, јединка мора да искуси да је њена непоновљивост, изузетност, посебност, у неку руку илузија, етикета која предмет, додуше, описује, али која предмет није. Личност је само психички орган за прилагођавање животу у конкретном свету који је издиференциран на све могуће начине. Оно што прилагођавању подлеже, лежи негде дубље. И није „од овог света“. Религиозност је управо психички живот тог нечег. Јунг то назива *јасџивом*.

Од тренутка именованга (овде намерно не користим реч „откривање“, јер – не само у случају Јунга – откривање је реинтерпретација старог, проналажење новог језика) колективно несвесног или ти јаства, Јунгова концепција престаје да буде за мене само психолошка, и постаје теолошка концепција. Јаство разумем као то место у човековој психи у које продире Бог. Или – како кажу гностици – које потиче директно од Бога. Или – на још другачији начин – то је место где живи дух или ум. Бог у нама, али и изван нас. Бог у чијем постојању партиципирамо. Бог, којег знамо само из појавности, несазнатљив, али чији делић јесмо, и носимо га у себи. Бог који је изван нашег разликовања добра и зла, што значи да за нас чува своје двоструко лице, збир је противречности. Те противречности треба да уједини човек и то је циљ људског живота.

То значи да је Бог нешто што тражи мисаону човекову свест да би се кроз њега дефинисао, да би стално *īosīajao* [истакла М. М.]. У том смислу познавајући Бога ми га развијамо, или чак – стварамо, постварујемо у свету. Из тога проистиче да је једино људско делање вредно напора – сазнавање тога шта јесте Бог. Процес сазнавања умет да дефинишем само у психолошким терминима: освешћивање све већих подручја психе, онога што је Јунг назвао „индивидуација“ (Јунг је написао: „Процес схватања почиње у души индивидуе, а то означава психологију“). Сигурно је нешто слично мислио и Свети Августин говорећи: „Немој у свет излазити... Истина у човеку живи.“

Може се рећи да је Богу стало до тога да га човек у себи препозна. Мора се зато откривати, мора с нама успостављати контакт.

Бели скакач

Само постојање спољашњег света покушај је успостављања контакта. Па ипак, нашим запажањем света посредује наш нервни систем и други психосензорски процеси. Нисмо у стању да видимо свет онаквим какав јесте. Видимо га кроз нашу психу, што не значи да спољашњи свет не постоји.

Јунг је сковао термин „психичка стварност“, она функционише као посредни свет између физичких и психичких домена. То би био простор где би се ти домени међу собом сусретали и мешали. Најбољи пример функционисања психичке стварности

јесте појава синхроничности коју можемо схватити као безузрочни принцип повезивања догађаја. На такву синхроничност ослања се већина пророчких техника, рецимо, астрологија.

Да бих илустровала такав догађај, евоцираћу нешто што ми је недавно испричала моја другарица. Кад је била с мужем на мору, сваког дана играли су шах, али једног дана нестао им је бели скакач. Претражили су целу кућу, али коња нису нашли. Љути и разочарани престали су да играју шах и од тада су сваког дана ишли у дуге шетње по плажи. За време једне такве шетње њихов пас им је донео у зубима белу шаховску фигуру скакача. Пошто су га, међутим, детаљно осмотрили, схватили су да није њихов. Овај је био из неког другог комплета, мањи, декоративнији и отменији, а сем тога обрадила га је слана вода. Изгледало је да га је море избацило.

Синхронични догађаји, по мени, показују да је стварност обрасла у смислове и значења која постоје у свету некако независно од нашег запажања. Полазити од тога да смисао може да даје само свесно људско биће делује ми као симптом гордости. Свет у себи садржи значења, шаље нам знаке. Догађаји који се одвијају у истом времену и простору поседују одређене снажне психолошке везе. Спољашњи знаци одговарају унутрашњим знацима.

Разлика између онога што је споља и унутра, привидна је. Свет који запажамо у неку руку је продужавање унутрашњег света. Кад би ме питали шта је по мени најочигледнији доказ постојања Бога, рекла бих синхроничност.

Ван себе

По Јунговом схватању човек је, као и свет, тростепен. Има три ћуди, живи у три света: физичком, психичком и духовном. Природне науке покушавају да разумеју шта је тело и нежива природа. Из природних наука недавно се развила психологија. Из психологије би требало да се развије, верујем да ће се развити, дисциплина која ће покушати да разуме шта је човекова духовност.

Јунгова концепција је први корак: пограничје психологије, теологије, покушај проналажења заједничких именитеља са савременом физиком, надовезивање на филозофску традицију, мистику, која необично обогаћује наше промишљање традиције Истока. На том широком пољу још увек не постоји језик тако прецизан и тако снажан да би обухватио толико много различитих проблема. А можда то уопште неће бити језик науке (мада ми и то такође делује могућно). То може да буде језик уметности, јер уметност има добру позицију због тога што не мора да буде „објективна“, и може „једноставно да послушкује оно што нам психа спонтано говори“. [...]

Па ипак, Јунг је целог живота понављао да филозоф није само емпирист који описује и именује оно што је доживео у раду са својим пацијентима. Исходиште је потпуно ново, опис света почиње у човеку; све почиње и завршава се у човековој психи, објективно почиње од субјективног. Пред крај живота је написао: „У суштини је веома могућно да посматрамо свет из другог угла, да бисмо могли да пронађемо прави одговор онда кад променимо гледиште и погледамо на њега с друге стране, не споља, него изнутра.“

За мене ће Јунг остати не само један од највећих мислилаца нашег доба, него и мој приватни учитељ који не само да ме учи, него ми и даје путоказе. Разумем његов језик који именује оно што предосећам – Јунг ме на тај начин буди из успаваности. С Јунгом сам почињала од описа терапеутских сеанси и проучавања случаја, захваљујући Јунгу сам препознала колико је значајна древна мудрост астрологије, из његових дела сам сазнала шта морам да прочитам да бих ишла даље. Захвална сам му и за силну инспирацију за писање. Стално проналазим нешто ново за себе, осећам да се мењам и сазревам. У последње време имам утисак да ме Јунг полако изводи ван, вањски позиционира спрам саме себе.

*(С њољској ѓревела **Милица Маркић**)*